

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2023

Perustuslakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2023 (K 11/2024 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten perustuslakivaliokunnalle. Määräaika: 11.12.2024.

Asiantuntija

Valiokunta on kuullut:

- esittelijäneuvos Susanna Lindroos-Hovinheimo, Oikeuskanslerinvirasto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Oikeuskansleri on antanut perustuslain 108 §:n 3 momentin mukaisesti eduskunnalle ja valtioneuvostolle kertomuksen K 11/2024 vp oikeuskanslerin virkatoimista ja lain noudattamista koskevista havainnoista vuonna 2023. Kertomuksen eduskuntakäsittelyä on uudistettu viime vaalikaudella siten, että muut valiokunnat voivat antaa kertomuksesta lausunnon perustuslakivaliokunnalle. Vastaava lausunnonantomahdollisuus on eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta. Sosiaali- ja terveysvaliokunta toteaa, että kertomukset antavat laillisuusvalvonnasta valiokunnan toiminnan sekä toimialan näkökulmasta merkityksellistä tietoa ja pitää lausunnonantamismahdollisuutta molempien laillisuusvalvojien kertomuksista periaatteellisesti tärkeänä.

Oikeuskansleri on kertomusvuonna kiinnittänyt erityisesti huomiota syksyllä 2023 esiteltyjen sosiaaliturvaan kohdistuvien niin sanottujen säästölakien (HE 58/2023 vp, HE 73/2023 vp, HE 74/2023 vp, HE 75/2023 vp) ennakkovalvontaan. Oikeuskansleri kiinnitti ennakkovalvonnassa huomiota ehdotettujen toimenpiteiden yhteisvaikutusten arvioinnin puutteisiin sekä painotti, että ehdotuksia oli tarkasteltava myös YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen (TSS-sopimus) noudattamista valvovan TSS-komitean huomautusten viitekehyksessä. Oikeuskansleri painotti lausunnoissaan, että esitysluonnosten yhteydet toisiinsa tulisi saattaa valtioneuvoston ja eduskunnan käsiteltäväksi siten, että eri lakiehdotusten yhteisvaikutusten selvittämiseen sekä sääntelykokonaisuuden vaihtoehtojen arvioimiseen jäisi riittävästi aikaa.

Valiokunnan lausunto StVL 8/2024 vp

Lisäksi oikeuskansleri on kertomusvuonna ratkaissut useita säästölakeja koskevia kanteluita. Oikeuskansleri antoi hallitukselle huomautuksen siitä, että säästölakien kohdalla PL 14 §:stä johtuvat vähimmäisvaatimukset säädösvalmistelulle eivät täyttyneet. Ratkaisussaan oikeuskansleri totesi myös, että lakien kokonaisvaikutuksia ei arvioitu riittävän kattavasti perusoikeuksien kannalta, eikä hallituksen esityksissä arvioitu tarpeeksi ehdotettujen toimien vaikutuksia kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden täyttymiseen. Valmistelussa ei näin ollen ollut noudatettu hyvää lainvalmistelutapaa.

Kertomuksessaan oikeuskansleri toteaa, että säästölakien kohdalla lyhyt valmistelu-aika näkyi puutteina perusoikeusvaikutusten kokonaisarvioinnissa. Vuonna 2023 säädettyjen säästölakien aikataulu oli poikkeuksellisen tiukka siksi, että oli vaalivuosi. Oikeuskansleri on ehdottanut, että oikeusministeriö ryhtyy toimenpiteisiin vaalilainsäädännön tarkistamiseksi sekä lainvalmistelun kuulemisohjeiden kehittämiseksi, jotta lainvalmistelulle jäisi riittävästi aikaa myös vaalivuosina.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää oikeuskanslerin huomioita säästölakien valmistelusta ja vaikutusten arvioinnista painavina. Valiokunta on säästölakeja käsitellessään kiinnittänyt perustuslakivaliokunnan tavoin huomiota yhteisvaikutusten arvioinnin puutteisiin ja korostanut lakien vaikutusten seurannan välttämättömyyttä (mm. StVM 13/2023 vp, StVM 14/2023 vp, StVM 16/2023 vp, StVM 17/2023 vp, StVM 6/2024 vp). Seurantatutkimukseen tulee sosiaali- ja terveysvaliokunnan näkemyksen mukaan yhdistää myös perustuslakivaliokunnan edellyttämä perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi. Lisäksi valiokunta on pitänyt välttämättömänä, että kokonaisarvioinnin mahdollistavia vaikutusarviointimalleja kehitetään tietoon perustuvan päätöksenteon tukemiseksi (mm. StVL 2/2023 vp).

Oikeuskanslerin kertomuksessa käsitellään myös koronapandemian aikana säädettyä ja sovellettua lainsäädäntöä sekä oikeuskanslerin ratkaisuja, jotka liittyvät rajoitustoimiin pandemian aikana.

Apulaisoikeuskansleri tutki omasta aloitteestaan, kykenivätkö kunnat huolehtimaan koronapandemiatilanteessa lastensuojelun asiakkaista ja tunnistamaan uudet lastensuojelun tarpeessa olevat lapset ja perheet. Selvityksissä kävi ilmi, että pandemian aikana lasten ja nuorten oireilu oli kasvanut. Palvelujen tarpeen havaitseminen oli saattanut viivästyä tai jäädä kokonaan havaitsematta. Apulaisoikeuskansleri huomautti, että lastensuojelun vakavat ongelmat ovat olleet olemassa jo ennen pandemiaa, mutta pandemian tuomat uudet ongelmat ovat kärjistäneet tilanteita. Hän edellytti, että hyvinvointialueet ratkaisevat lastensuojelun ja muiden sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteistyön sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden saatavuuden ongelmia.

Apulaisoikeuskansleri otti myös koronapandemian alettua seurattavakseen lasten ja nuorten mielenterveys- ja psykiatristen palvelujen toteutumisen pandemian aikana. Pandemia loi hoitovelkaa sekä uudenlaista epäyhtenäisyyttä. Se toi apulaisoikeuskanslerin mukaan myös aiemmat, järjestelmää koskevat ongelmat selkeämmin ja uudella tavalla näkyviksi.

Apulaisoikeuskansleri tutki myös omana aloitteenaan kotihoidon toteuttamista ja laatua pandemian oloissa. Selvitysten mukaan kunnat olivat pystyneet vastaamaan pandemian vaatimuksiin ja järjestämään kotihoidon palvelut verraten hyvin pandemian alkuvaiheessa. Tämä ei kuitenkaan

Valiokunnan lausunto StVL 8/2024 vp

apulaisoikeuskanslerin mukaan poista taustalla olevaa ongelmaa: koulutettua henkilöstöä kotihoidossa ja ylipäättään sosiaali- ja terveydenhuollossa on liian vähän.

Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön koronarokotuksia koskevaan kanteluun antamassaan ratkaisussa oikeuskansleri korosti, että sosiaali- ja terveysministeriön tuli säännöllisesti arvioida kaikkien koronavirusepidemian johdosta tehtyjen väliaikaisten lakimuutosten ja niiden sisältämien perusoikeusrajoitusten välttämättömyyttä, oikeasuhtaisuutta ja ajantasaisuutta, sekä kuhunkin perusoikeuteen liittyvien rajoitusedellytysten täyttymistä säännösten koko voimassaoloajan.

Kanteluratkaisussa koronavirustaudin luokittelusta yleisvaaralliseksi tartuntataudiksi oikeuskansleri piti tärkeänä, että sosiaali- ja terveysministeriö seuraa säännöllisesti yleisvaarallisille tartuntataudeille laissa säädettyjen vaatimusten täyttymistä ja ryhtyy viipymättä toimenpiteisiin tartuntataudeista annetun asetuksen muuttamiseksi tilanteessa, jossa voimassa olevalle luokittelulle ei enää ole hyväksyttäviä epidemiologisia syitä ja valtiosääntöoikeudellisia perusteita.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on koronapandemian aikana korostanut tarvetta tartuntatautilain kokonaisuudistukselle (mm. StVM 21/2021 vp, s. 6). Valiokunta pitää oikeuskanslerin kertomuksessa esitettyjä havaintoja tärkeinä ja toteaa, että pandemian aikaisista toimista saatua tietoa tulee arvioida ja hyödyntää tartuntatautilain kokonaisuudistuksen valmistelussa.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää,

että perustuslakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto StVL 8/2024 vp

Helsingissä 2.10.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Krista Kiuru sd
varapuheenjohtaja Mia Laiho kok
jäsen Kim Berg sd
jäsen Maaret Castrén kok
jäsen Bella Forsgrén vihr
jäsen Ville Merinen sd
jäsen Ilmari Nurminen sd
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas
jäsen Minna Reijonen ps
jäsen Anne Rintamäki ps
jäsen Päivi Räsänen kd
jäsen Pia Sillanpää ps
jäsen Oskari Valtola kok
jäsen Henrik Wickström r
jäsen Ville Väyrynen kok

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Sanna Pekkarinen
valiokuntaneuvos Päivi Salo